

Dariusz Dolański

PASTORZY EWANGELICCY I REKTORZY GIMNAZJUM W KOZUCHOWIE PRZED WOJNĄ TRZYDZIESTOLETNIĄ (WG SIEGISMUNDA JUSTUSA EHRHARDTA)

Jednym z miast śląskich, w których najwcześniej ugruntowała się reformacja, był Kozuchów. Informacje dotyczące jej początków w tym mieście są jednak niecisłe. W 1522 roku biskup Jakob von Salza wystąpił przeciwko głoszącemu idee Lutra duchownemu magistrowi Valeriusowi. Być może należy go identyfikować z Valerusem Rosenheimem, który w latach 1517-1520 był proboszczem w Kozuchowie. Możliwe, że już wtedy mieszkańcy miasta zetknęli się z nową nauką po raz pierwszy¹. Niewątpliwie jednak umocnienie się luteranizmu w mieście zawdzięczać należy rodowi von Rechenberg, który był właścicielem rozległych posiadłości z Bytomiem Odrzańskim, Tarnowem, Sławą, częścią Nowego Miasteczka, a także Borowem Wielkim i zastawem książęcym — zamkiem w Kozuchowie.

W 1521 roku Hans von Rechenberg spotkał się w podgłogowskiej wsi Żukowice z Filipem Melanchtonem, który przebywał u rodziny von Berge². Prawdopodobnie po tej rozmowie zdecydował się sprowadzić do zamkowej kaplicy w Kozuchowie nowego duchownego.

Źródła podają, że *mutaris fide* nastąpiło w Kozuchowie już w 1521 roku³, choć Ambrosius Kreuzig, pierwszy ewangelicki duchowny, przybył do Kozuchowa w roku 1522.

Niniejsze opracowanie przedstawia postaci pastorów i rektorów gimnazjum ewangelickiego w Kozuchowie. Zostało ono oparte na *Presbyterologie des Evangelischen Schlesiens* Siegismunda Justusa Ehrhardta (Liegnitz 1783). Zmiany w stosunku do tego dzieła zostały opatrzone przypisami. Cyfra rzymska w nawiasie oznacza numer tomu, a arabska numer strony dzieła Erhardta.

---

¹ K. Engelbert, *Die Anfänge der lutherischen Bewegung in Breslau und Schlesien*, „Archiv für schlesischen Kirchengeschichte” 1964, 22, s. 219.

² J. Soffner, *Geschichte der Reformation in Schlesien*, Breslau 1887, s. 325.

³ G. Förster, *Analecta Freistadt*, Lissa 1751, s. 152.

Pastorzy

1522-1523: *Ambrosius Kreuzig*; pochodził prawdopodobnie z Kątów Wrocławskich lub Wrocławia, choć spotyka się także informacje, że urodził się w Kozuchowie⁴. Początkowo był mnichem, lecz pod wpływem myśli Lutra wystąpił z zakonu. W 1523 r. był krótko pastorem w Wołowie, by w 1524 powrócić do Kozuchowa. Od 1524 roku piastował stanowisko pastora w Lubaniu. W 1528 roku opuścił je, kupił dom i zajął się produkcją mydła. Zmarł w Bolesławcu w 1548 roku (III.333).

1524-1527: *Ambrosius Kreuzig*.

1527-1540: wakat lub nazwiska pastorów nieznane.

1540-1542: *mgr Franz Rupertus* (Rothbart, Ahenobarbus, Aenobarbus); urodził się w 1479 r. w Zgorzelcu, studiował w Lipsku, gdzie otrzymał tytuł magistra. Do 29 kwietnia 1520 roku był plebanem w Szprotawie. Potem został zaproszony do Zgorzelca, by głosić „czystą” Ewangelię. W latach 1523-1525 przebywał we Wrocławiu, pełniąc funkcję diakona przy kościele Marii Magdaleny. Potem prawdopodobnie powrócił do Zgorzelca. Od 1532 roku był pastorem w Bolesławcu. W 1540 roku objął pastorat w Kozuchowie. W 1542 roku powrócił do Bolesławca, gdzie zmarł w 1570 roku. Wydał drukiem *Breviarium Orbis* (III.334).

1542-1546: wakat.

1546-1573: *mgr Johann Gigas* (Heune); urodził się w 1514 roku w Nordhausen. Uczył się w Magdeburgu, studiował w Wittenberdze. Od 1537 roku kierował szkołą w Joachimsthal w Czechach, potem osiadł w miśnieńskim Marienburgu. Od 1543 roku był rektorem gimnazjum w Pforcie, a od 1546 pastorem w Kozuchowie. Zmarł w 1581 roku w Świdnicy. Autor poezji i katechizmu luterkańskiego⁵ (III.603).

1574-1584: *Abraham Buchholzer*; urodził się w Schönau w Saksonii. Studiował we Frankfurcie i Wittenberdze, gdzie pozostawał pod wpływem Melanchtona. Od 1556 roku był rektorem gimnazjum w Zielonej Górze. W 1563 roku został pastorem w Szprotawie, a w 1573 dworskim kaznodzieją w Krośnie Odrzańskim u Katarzyny wdowy po margrabi brandenburskim Janie II. Od 1574 roku pastor w Kozuchowie. Zmarł w 1584 roku⁶ (II.623-626).

1584-1592: *mgr Matheus Menzel*⁷; urodził się w 1553 roku w Świdnicy, studiował w Wittenberdze. Od 1574 roku był konrektorem, a potem następcą

⁴ *Ibidem*, s. 234.

⁵ *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 9, Leipzig 1879, s. 167; G. Förster (*op. cit.*, s. 180) podaje, że Gigas objął funkcję w Kozuchowie w 1545 roku.

⁶ *Allgemeine Deutsche Biographie* t. 3, 1876, s. 481-482; por. B. Burda, *Rozwój szkół w Zielonej Górze w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Studia zielonogórskie*, t. 1, red. A. Toczewski, Zielona Góra 1995, s. 78-79.

⁷ G. Förster (*op. cit.*, s. 180) podaje, że M. Menzel objął funkcję w 1585 roku, w 1584 zaś pastorem był Adam Thilo.

Abrahama Buchholzera. Pisał poezje łacińskie i opublikował swoje wiersze we Wrocławiu w 1583 roku. Pozostawił także teoretyczne dzieło pt. *Abrah. Buchholzeri Diskursus methodicus de vita aeterna ex Mat. M. Math. Mancelli*. Zmarł w Koźuchowie w 1592 roku (III.336).

1592-1595: **Adam Thilo**; urodził się w 1542 roku w Legnicy, uczył się w Złotoryi, studiował we Frankfurcie nad Odrą i w Wittenberdze. Podróżował po Włoszech. Znał hebrajski i grecki. Od 1567 roku był diakonem, od 1573 archidiaconem, a od 1584 roku pastorem i seniorem w Lubinie⁸. Stamtąd przybył do Koźuchowa, gdzie został pastorem i seniorem okręgu. Zmarł w Koźuchowie w 1595 roku (III.336-337).

1595-1600: **Georg Vechner** starszy; urodził się w 1547 roku we Wrociszowie pod Szprotawą, kształcił się w Zgorzelcu, ukończył uniwersytet w Wittenberdze. W latach 1600-1616 był pastorem w Szprotawie i tam zmarł (III.382).

1600-1604: **mgr Paul Bernau** (Bernavus); urodził się w 1553 roku w Białogórzku pod Lubaniem. Kształcił się w Lubaniu i Zgorzelcu, studiował w Wittenberdze. Od 1578 roku był rektorem w Zielonej Górze, od 1584 diakonem w Koźuchowie, a od 1590 roku pastorem we Wschowie. W 1600 roku powrócił do Koźuchowa, gdzie był pastorem do roku 1604. Wówczas został zaproszony przez Georga Schönaicha do Bytomia Odrzańskiego. Od 1606 roku był pastorem w Hermannseiffen (?) i tam zmarł w 1614 roku. Pisał poezje, opublikował m. in. *Liber de artibus humanitatis* (Liegnitz 1601) (III.337-338).

1604-1608⁹: **mgr Martin Fechner**; urodził się w 1579 roku w Głogowie, szkołę kończył we Wrocławiu i studiował w Wittenberdze. Potem był prywatnym nauczycielem u Silbersa von Silberstein w Trzemesznie, gdzie w 1603 roku otrzymał diakonat. W 1604 roku został pastorem w Koźuchowie. W 1608 wyjechał do Jawora. W czasie wojny trzydziestoletniej przebywał w Złotoryi i Jeleniej Górze. Zmarł w 1647 roku. Był dwukrotnie żonaty. Jego syn Johann Fechner był rektorem szkoły przy kościele Marii Magdaleny we Wrocławiu (III.339-340).

1608-1628: **mgr Johann Gebhard**; pochodził z Żar, studiował w Lipsku. Był proboszczem w Stypułowie pod Koźuchem, a w 1608 roku został pastorem w Koźuchowie. W 1628 roku został zmuszony do ucieczki z Koźuchowa. Zmarł w Krośnie Odrzańskim w 1631 roku (III.340).

---

⁸ G. F ö r s t e r (*op. cit.*, s. 180) podaje, że A. Thilo był już pastorem w Koźuchowie w 1584 roku.

⁹ H. D u m r e s e, E. D u m r e s e, *Kirchengeschichte der evangelischen Gemeinde Freystadt*, Freystadt 1909, s. 13.

Archidiaconi i diakoni

1559-1565: *mgr Nicolaus Praetorius* (Scholz); urodził się w 1520 roku w Kozuchowie, kształcił się we Wrocławiu i Złotoryi, studiował w Wittenberdze. W 1559 roku jako pierwszy diakon przybył do Kozuchowa. Po krótkiej przerwie w 1565 roku ponownie objął funkcję diakona. Umarł w 1586 roku (III.340).

1565: *mgr Sigismund Suevus* (Schwabe, Schwobe); urodził się w 1526 roku w Kozuchowie. Kształcił się w Kozuchowie, Wrocławiu, Frankfurcie nad Odrą i Wittenberdze, gdzie pozostawał pod wpływem Melanchtona. Od 1550 roku był rektorem w Rewalu, od 1552 kaznodzieją we Frankfurcie nad Odrą. W 1553 roku został diakonem w Żarach. W tym samym roku otrzymał też diakonat w kościele św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, potem piastował godności subseniora, seniora i archidiacona. Od 6 lutego do 15 czerwca 1565 roku przebywał w Kozuchowie; wezwany przez Bibersteinów został pastorem i superintendentem w Zasiękach na Łużycach. W 1564 roku był pastorem w Lubaniu, a od 1575 w Toruniu. W 1581 roku ponownie zjawił się w Lubaniu, by od 1584 roku zostać pastorem w kościele bernardynów we Wrocławiu. Zmarł w 1596 roku¹⁰ (I.337-379).

1565-1584: *mgr Nicolaus Praetorius* (Scholz)¹¹.

1584-1590: *mgr Paul Bernau*.

1590-1591: *Zachar Kuckel*¹².

1591-1601: *mgr Johann Buchwälder*; urodził się w Szprotawie w 1564 roku, studiował w Wittenberdze. Od 1558 roku był pastorem w Siecieborzycach koło Żagania, od 1591 diakonem w Kozuchowie, potem pastorem i dziekanem w Złotoryi, od 1612 pastorem w Strzelnie i seniorem w okręgach Strzelno i Niemcza. Od 1616 roku był superintendentem w księstwie legnickim i wołowskim. Zmarł w Strzelnie w 1632 roku (II.250-251).

1601-1603: *mgr Abraham Scultetus*; urodził się w okolicach Krosna Odrzańskiego (Löwenthal) w 1573 roku. Szkoły kończył w Krośnie i Kostrzynie, studiował we Frankfurcie nad Odrą. W 1601 roku został diakonem w Kozuchowie. Od 1604 był diakonem w Bytomiu Odrzańskim (II.570-571).

1604-1612¹³: *mgr Kaspar Stiller*; pochodził z Lipska, tam też studiował. W 1604 roku został diakonem w Kozuchowie, w 1613 przejął parafię w Stypułowie. Od 1616 roku był pastorem w Nowym Miasteczku. Autor pism

¹⁰ Por. *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 37, 1893, s. 129-135.

¹¹ J. S. Ehrhardt (*Presbyterologie*, II.3, s. 340) podaje błędnie (zapewne błąd drukarski), że Praetorius opuścił swoją funkcję w 1686 roku. Chodzi tu prawdopodobnie o datę śmierci (1586). Według tego samego zestawienia następcą Praetoriusa objął funkcję w 1584 roku.

¹² J. S. Ehrhardt nie podaje żadnych danych biograficznych dotyczących Zachara Kuckela, nie wymienia go też Förster.

¹³ Ehrhardt podaje datę 1613.

teologicznych i poezji. Opublikował między innymi kazania do Psalmu XXIII (III.341).

1612-1616: **Micheas Meißner**¹⁴; urodził się we Wschowie, studiował w Wittenberdze. W latach 1599-1612 był pastorem w Goli. Od 1616 roku pełnił funkcję diakona w Stanowie pod Żaganiem (III.250).

1616¹⁵-1628: **Peter Lichtenfeld**; urodził się w Spandau w 1575 roku. Uczył się w Prenzlau, studiował we Frankfurcie nad Odrą. W 1613 roku został diakonem w Koźuchowie. Zmarł w 1630 roku (III.342).

Rektorzy

1530-1544: **mgr Johann Hoppe**; urodził się Budziszynie, studiował w Wittenberdze u Lutra i Melanchtona. W 1530 roku został pierwszym rektorem szkoły ewangelickiej w Koźuchowie. W 1544 wyjechał do Królewca, gdzie został profesorem. Od 1553 roku przebywał w Chełmnie Żarskim, gdzie był rektorem miejscowej szkoły, od 1555 roku funkcję tę sprawował w Elblągu, po czym powrócił do Chełmna Żarskiego. W 1558 roku został pierwszym rektorem gimnazjum ewangelickiego w Gdańsku. Zmarł w 1565 roku (III.354). Był autorem *Forma veteris Gymnasii Culmensis reces instanrati* (1553)¹⁶.

1544-1554: **mgr Erasmus Benedictus**; urodził się w Koźuchowie, kształcił w Złotorzy i Wittenberdze. W 1544 roku przejął funkcję rektora w Koźuchowie. Był zwolennikiem filipinizmu. Zmarł w 1554 roku (III.355).

1554-1573: **mgr Johannes Ferinarius** (Wildpräter); urodził się w 1534 roku w Szczepanowie pod Środą Śląską. Studiował w Wittenberdze. Dużo podróżował. Był pastorem w Szczepanowie, a w latach 1548-1554 w Środzie Śląskiej. W 1573 roku został zatrudniony w szkole dworskiej Jerzego Brzeskiego. Potem przebywał w Norymberdze i Bambergu, po czym został profesorem w Heidelbergu i Marburgu. Zmarł w Marburgu w 1577 roku. Autor *De studiis doctrinam* (Wittenberg 1559), *Capita pietas christianae liber accommodatus et necessarius ecclesiis et scholis amplectentibus Confessionem Augustanam* (Wittenberg 1571), *Exegesis perspicua et ferne integra controversiae de sacra coena* (Lipsiae 1574)¹⁷ (I.607, 609; II.115).

1573: **mgr Kaspar Pridmann**; urodził się w 1537 roku w Głogowie, studiował w Wittenberdze, gdzie uzyskał magisterium. Po krótkim pobycie w Koźuchowie został pierwszym rektorem gimnazjum w Głogowie. Funkcję tę sprawował do 1575 roku. Trzy lata później został rektorem szkoły przy

---

¹⁴ Ehrhardt nie wymienia go wśród diakonów w Koźuchowie, przedstawiając jednak postać Meißnera przy opisie Goli (Erhardt, III. 250). Meißner wymieniany jest z datą 1612 przez G. Förstera (*op. cit.*, s. 181).

¹⁵ Erhardt, podaje datę 1613.

¹⁶ *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 13, 1881, s. 115.

¹⁷ *Ibidem*, t. 6, 1877, s. 711-713.

kościół św. Marii Magdaleny we Wrocławiu. Zmarł w 1598 roku (I. 106; III.134).

1573-1576: wakat.

1576-1597: *mgr Nikolai Lodovicus* (Ludovici); urodził się w 1550 roku w Głogowie. Kształcił się w Kozuchowie i Poznaniu, studiował w Lipsku. W 1572 roku został konrektorem w Świdnicy, od 1575 był rektorem w Głogowie; tam zajmował się także medycyną. Z powodu katolickich prześladowań przeniósł się w 1576 roku do Kozuchowa. W latach 1597-1613 był rektorem w Legnicy. Zmarł w 1617 roku (III.135).

1597-1604: *mgr Georg Fechner*; urodził się w 1537 roku w Bagnie, studiował w Wittenberdze. Był rektorem w Żaganii, a od 1797 w Kozuchowie. Zmarł w 1604 roku¹⁸ (III.355).

1604-1613: *mgr Basilius Czölner*; urodził się w 1580 roku w Lipsku, tam też studiował. W 1604 objął funkcję rektora w Kozuchowie, w 1614 przyjął funkcję konrektora w Toruniu. Zmarł w 1658 roku (III.356).

1614-1628: *Christoph Nietsch* (Nicius); urodził się w 1575 roku w Kozuchowie. Studiował we Frankfurcie nad Odrą. W 1614 został rektorem w Kozuchowie, potem był pisarzem miejskim i burmistrzem. Przeszedł na katolicyzm (III.356).

Konrektorzy

1554-1557: *dr Joachim Cureus* (Curäus); urodził się w 1532 roku w Kozuchowie, kształcił się w Kozuchowie i Złotoryi. Studiował w Wittenberdze, gdzie pozostawał pod wpływem Melanchtona. Od 1557 roku był rektorem w Bolesławcu; jeszcze w tym samym roku wyjechał do Włoch, studiował w Padwie i Bolonii, gdzie uzyskał doktorat z medycyny. W 1559 roku był już w Głogowie. Pracował we Wrocławiu, Szczecinie i Wittenberdze¹⁹ (III.358-361).

1557-1564: *mgr Joachim Specht*; urodził się w Głogowie w 1523 roku, kształcił się we Wrocławiu i Wittenberdze. Od 1564 był pastorem w Głogowie i Brzostowie. Od 1579 roku przebywał w Wirschwitz an Podagra (?) (III.68).

1564-1573: *mgr Kaspar Pridmann*.

1574-1584: *mgr Matheus Menzel*.

1584-1589: *Melchior Avenarius* ze Schmalkalden; był pastorem w Steinbach koło Schmalkalden (III.358).

1589-1594: *Abraham Cremer* z Zielonej Góry; Był pastorem w Ober-Herzogswalde. Pisał i publikował poezje (III.123, 358).

¹⁸ G. Förster (*op. cit.*, s. 384) podaje, że Fechner zmarł w 1600 roku.

¹⁹ Por. *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 4, 1876, s. 644-645.

1595-1604: *Valerius Tscheuchner*; urodził się w 1594 roku w Koźuchowie. W latach 1593-1594 był rektorem w Szprotawie. W 1604 powrócił jako rektor do Szprotawy i tam zmarł w 1625 roku²⁰ (III.361).

1604-1607: *mgr Wilhelm Blothner*; urodził się Piluppen w Prusach. Kończył gimnazjum w Królewcu, studiował w Lipsku. Po 1607 roku był rektorem we Wschowie; pracował w tamtejszej szkole 43 lata. Zmarł w 1656 roku (III.361).

1607-1610: *mgr Petrus Gotthard*; urodził się w 1575 roku we Wrocławiu. Był konrektorem w Koźuchowie, potem nauczycielem u św. Elżbiety we Wrocławiu. W latach 1617-1633 pełnił funkcję pastora w Jerzmanowie. Zmarł w 1633 roku (I.600).

1610-1628: *Abraham Rotha* z Koźuchowa; w czasie wojny trzydziestoletniej zmuszony do ucieczki z miasta. Był ostatnim w XVII wieku konrektorem gimnazjum w Koźuchowie. Funkcja ta ponownie została obsadzona dopiero w 1709 roku (III.358).

---

²⁰ S. J. Erhardt, wymieniając go wśród rektorów w Szprotawie, podaje, że był magistrem (III.387).